

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING NUTQINI RIVOJLANTIRISH METODLARI

Xamrayeva Laylo Akmal qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi

(Boshlang'ich ta'lim) mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini rivojlantirishning pedagogik va metodik asoslari yoritilgan. Nutq rivojining o'quvchilarning tafakkuri, kommunikativ kompetensiyasi hamda o'qish savodxonligini shakllantirishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, og'zaki va yozma nutqni rivojlantirish metodlari, interfaol texnologiyalar, didaktik o'yinlar hamda matn bilan ishlash usullarining samaradorligi ilmiy manbalar asosida ochib berilgan. Maqolada boshlang'ich ta'limda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati ham yoritilgan.

Kalit so'zlar: nutq rivoji, boshlang'ich ta'lim, kommunikativ kompetensiya, interfaol metodlar, og'zaki nutq, yozma nutq, o'qish savodxonligi, pedagogik texnologiyalar, didaktik o'yinlar.

Аннотация: В данной статье раскрываются педагогические и методические основы развития речи учащихся начальных классов. Проанализировано значение речевого развития в формировании мышления, коммуникативной компетенции и читательской грамотности учащихся. Также на основе научных источников освещены методы развития устной и письменной речи, эффективность интерактивных технологий, дидактических игр и методов работы с текстом. В статье особое внимание уделяется значению современных педагогических технологий в системе начального образования.

Ключевые слова: развитие речи, начальное образование, коммуникативная компетенция, интерактивные методы, устная речь, письменная речь, читательская грамотность, педагогические технологии, дидактические игры.

Annotation: This article highlights the pedagogical and methodological foundations of developing speech skills in primary school students. The importance of speech development in shaping students' thinking, communicative competence, and reading literacy is analyzed. The article also reveals the effectiveness of methods for developing oral and written speech, interactive technologies, didactic games, and text-based activities based on scientific sources. Particular attention is paid to the role of modern pedagogical technologies in primary education.

Keywords: speech development, primary education, communicative competence, interactive methods, oral speech, written speech, reading literacy, pedagogical technologies, didactic games.

Kirish

Bugungi globallashuv jarayonida ta'lim tizimiga qo'yilayotgan talablar tobora ortib bormoqda. Zamonaviy jamiyatda o'z fikrini mustaqil va ravon ifoda eta oladigan, muloqot madaniyatiga ega bo'lgan shaxslarni tarbiyalash ta'limning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichi bolaning nutqi, tafakkuri va kommunikativ qobiliyatlari shakllanadigan eng muhim davr sanaladi. Shu sababli boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini rivojlantirish metodlarini takomillashtirish bugungi pedagogika fanining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Nutq insonning fikrlash faoliyati bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bolaning intellektual rivojlanishida muhim o'rin egallaydi. Nutq orqali o'quvchi atrof-muhitni anglaydi, bilimlarni o'zlashtiradi va jamiyat bilan muloqotga kirishadi. Shu bois nutq rivoji boshlang'ich ta'limning barcha fanlari mazmunida muhim komponent sifatida namoyon bo'ladi.

Mamlakatimizda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, xalqaro standartlarga moslashtirish hamda o'quvchilarning funksional savodxonligini oshirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, PISA va PIRLS kabi xalqaro tadqiqotlarda o'quvchilarning o'qish savodxonligi va matn bilan ishlash kompetensiyasiga alohida e'tibor qaratilishi boshlang'ich ta'limda nutq rivojlantirish masalasining naqadar muhim ekanini ko'rsatadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini rivojlantirishda o'qituvchining pedagogik mahorati muhim o'rin tutadi. O'qituvchi dars jarayonida interfaol metodlar, didaktik o'yinlar, suhbat, hikoya qilish, ijodiy topshiriqlar va matn ustida ishlash metodlaridan samarali foydalansa, o'quvchilarning nutqiy faolligi ortadi. Natijada o'quvchilarda mustaqil fikrlash, erkin muloqot qilish va o'z fikrini aniq ifodalash ko'nikmalari shakllanadi.

Asosiy qism

Nutq rivojining nazariy asoslari

Boshlang'ich ta'limda nutqni rivojlantirish pedagogika, psixologiya va metodika fanlari bilan uzviy bog'liqdir. Psixolog olim L.S. Vigotskiy nutqni tafakkurning asosiy vositasi sifatida baholab, bolaning aqliy rivojlanishida nutqning beqiyos ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlagan. Olimning fikricha, bolaning nutqi rivojlangan sari uning fikrlash faoliyati ham takomillashadi.

Nutq rivojlantirish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

lug'at boyligini oshirish;

to'g'ri talaffuzni shakllantirish;

bog'lanishli nutqni rivojlantirish;
yozma nutq ko'nikmalarini hosil qilish;
mustaqil fikrlashni rivojlantirish.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutqni rivojlantirish jarayonida yosh va psixologik xususiyatlarni hisobga olish muhimdir. Chunki bu yoshdagi bolalarda tasavvur, diqqat va emotsional qabul qilish faol rivojlangan bo'ladi.

Og'zaki nutqni rivojlantirish metodlari

Og'zaki nutq o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishda asosiy vosita hisoblanadi. Og'zaki nutqni rivojlantirish uchun quyidagi metodlardan foydalanish samarali natija beradi.

Suhbat metodi

Suhbat o'quvchilarni erkin fikrlashga undaydi. O'qituvchi savollar orqali o'quvchilarning fikrlash faoliyatini faollashtiradi. Bu metod orqali o'quvchilarning so'z boyligi ortadi va fikrni mantiqiy ifodalash ko'nikmasi shakllanadi.

Hikoya qilish metodi

Mazkur metod o'quvchilarning tasavvuri va ijodiy fikrlashini rivojlantiradi. O'quvchilarga rasm asosida hikoya tuzish, ertakni davom ettirish yoki voqeani qayta hikoyalash topshiriqlari beriladi.

Rolli o'yinlar

Rolli o'yinlar boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun eng qiziqarli metodlardan biridir. "Mehmon kutish", "Do'konda", "Shifokor huzurida" kabi o'yinlar orqali o'quvchilar muloqot madaniyatini o'rganadilar.

Yozma nutqni rivojlantirish usullari

Yozma nutq o'quvchilarning savodxonligini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Yozma nutqni rivojlantirish uchun quyidagi mashqlardan foydalaniladi: diktant; bayon; insho; matn tuzish; gaplarni kengaytirish mashqlari. Ijodiy insholar o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. O'quvchi voqealarga o'z munosabatini bildiradi va erkin fikr yuritadi.

Interfaol metodlarning ahamiyati

Bugungi kunda ta'lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. "Aqliy hujum", "Klaster", "BBB", "Sinkveyn", "Insert" kabi metodlar o'quvchilarning mustaqil va kreativ fikrlashini rivojlantiradi. Masalan, "Klaster" metodida o'quvchilar tushunchalarni tizimlashtiradilar va o'zaro bog'laydilar. Bu esa ularning mantiqiy tafakkuri bilan bir qatorda nutqini ham rivojlantiradi.

O'qish savodxonligi va nutq rivoji

O'qish savodxonligi nutq rivojining asosiy omillaridan biridir. Matnni tushunish, asosiy g'oyani aniqlash, qahramonlarga tavsif berish kabi topshiriqlar o'quvchilarning nutqini boyitadi. PIRLS va PISA xalqaro baholash dasturlarida ham o'quvchilarning

matn bilan ishlash kompetensiyasi asosiy mezonlardan biri sifatida baholanadi. Shu bois boshlang'ich ta'limda o'qish savodxonligini rivojlantirishga qaratilgan metodlardan keng foydalanish muhimdir.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o'rni

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi ta'lim tizimiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Multimedia vositalari, elektron darsliklar va taqdimotlardan foydalanish o'quvchilarning darsga qiziqishini oshiradi hamda ularning nutqiy faolligini kuchaytiradi. Shuningdek, audio va video materiallardan foydalanish o'quvchilarning tinglab tushunish va og'zaki nutq malakalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini rivojlantirish ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Nutq rivoji o'quvchilarning tafakkuri, savodxonligi, kommunikativ kompetensiyasi va mustaqil fikrlash qobiliyatining shakllanishiga xizmat qiladi. Nutqni rivojlantirishda suhbat, hikoya qilish, rolli o'yinlar, matn ustida ishlash va interfaol metodlardan foydalanish samarali natija beradi. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirishga yordam beradi.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida nutq rivojlantirish metodlarini takomillashtirish, xalqaro tajribalarni o'rganish va innovatsion yondashuvlarni amaliyotga joriy etish kelajakda ta'lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'ulomov A. Ona tili o'qitish prinsiplari va metodlari. – Toshkent: O'qituvchi, 1992.
2. Qosimova K., Matchonov S., G'ulomova X. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: Noshir, 2009.
3. Mahmudov N. O'qituvchi nutqi madaniyati. – Toshkent: O'zbekiston Milliy kutubxonasi, 2007.
4. Safarova R., Hamroyeva M. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: TDPU, 2018.
5. Ishmuhammedov R. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2014.
6. Azizxo'jayeva N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent, 2006.
7. To'xliyev B. Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari. – Toshkent: O'zbekiston, 2010.
8. Babanskiy Yu.K. Pedagogika. – Moskva: Prosvesheniye, 1988.
9. Vygotskiy L.S. Myshleniye i rech. – Moskva: Pedagogika, 1999.
10. Leontev A.A. Yazik i rechevaya deyatelnost. – Moskva, 2003.